

Sint Petersburg aan de Seine

Een rondgang door 'Russisch' Parijs.

De band tussen Rusland en Frankrijk kent een lange historie. 2010 is uitgeroepen tot *L'Année de la Russie en France*. Duizenden Russen hebben zich door de eeuwen heen in Frankrijk gevestigd. Vooral in Parijs zijn talloze Russische plekken te vinden.

Een van de mooiste bruggen in Parijs is de Pont Alexandre III. Niet alleen de beeldhouwwerken en het uitzicht zijn indrukwekkend, ook de lantaarnpalen tweekoppige adelaar (de ene kop kijkt naar Europa, de andere naar Azië), samen met Sint Joris en zijn draak, een bootje dat Sint Petersburg symboliseert, en verder een Franse haan en een sierlijke 'RF' (*Russie-France*). De hele brug was een cadeautje van Rusland. De laatste tsaar, Nicolaas II, kwam in 1896 over om de eerste steen te leggen van de oeververbinding die naar zijn vader en voorganger werd vernoemd. Frankrijk schonk op zijn beurt een brug aan Sint Petersburg.

De verhouding tussen Frankrijk en Rusland was wel eens minder geweest. Toen een andere tsaar, Alexander II, in 1867 Parijs bezocht, ontweek het ontvangstescorte discreet de Boulevard Sébastopol, aangezien dat bij de tsaar pijnlijke herinneringen zou kunnen oproepen aan diens nederlaag op de Krim. Voor de Fransen was Napoleons dramatisch verlopen veldtocht in Rusland juist een gevoelig onderwerp. Na de nederlaag van Napoleon in 1814 kwamen de Russische soldaten naar Parijs, waar ze tot 1818 zouden blijven. Het verhaal gaat dat ze het woord bistro in het Frans geïntroduceerd hebben, zoals althans het bordje bij restaurant La Mère Catherine, op Place du Tertre in Montmartre, beweert. *Bystro* is Russisch voor 'snel', en dat zouden de Russische soldaten hebben geroepen als ze een glaasje wilden. Dat mochten ze eigenlijk niet, maar wilden ze wel en dus moest het snel-snel: '*Bystro, bystro!*' Een mooi verhaal, maar taalkundigen betwijfelen het waarheidsgehalte, vooral omdat het woord pas aan het eind van de 19de eeuw ingeburgerd raakte, zo'n zestig jaar na het vertrek van de dorstige kozakken.

Iconatelier

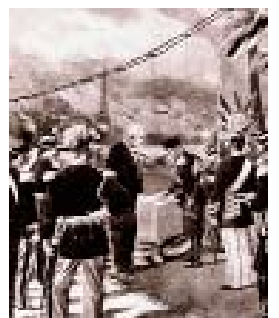
In de 19de eeuw hadden vooral rijke en adellijke Russen een appartement in Parijs. Zo woonde ook de schrijver Ivan Toergenev (1818-1883) er lange tijd, voornamelijk in het huis van de familie Viardot (50 bis, rue de Douai, 9de arrondissement). Toergenev was dol op componiste en mezzosopraan Pauline Viardot, en op haar stem, en liet van zijn werkkamer een buis lopen naar het vertrek waar Pauline haar zanglessen gaf. Met Pauline's echtgenoot Louis vertaalde hij soms Russische romans. Toergenev speelde een grote rol bij het verspreiden van de Franse cultuur in Rusland, en van de Russische

cultuur in Frankrijk. Hij richtte bovendien een Russische Bibliotheek op, zodat Russische beursstudenten 'tenminste een warm plekje hadden' in Parijs. En hij was voorzitter van de hulporganisatie voor Russische kunstenaars aldaar. De jonge Ilja Repin, later een van Ruslands beroemdste kunstenaars, kwam als *boursier* (beursstudent) vaak bij Toergenev over de vloer, onder andere om diens portret te schilderen.

Voor de ongeveer tienduizend Russen die in de 19de eeuw in Parijs woonden, werd in 1861 de Russisch-orthodoxe Aleksander Nevski Kathedraal gebouwd aan de Rue Daru, in het 8ste arrondissement. Na de revolutie van 1917 groeide de Russische gemeenschap uit tot zo'n honderdduizend zielen en waren er steeds meer kerken nodig. De verschillende sociale lagen – adel, arbeider, kunstenaar enzovoort – creëerden elk hun eigen Russische 'dorp' in de stad, compleet met restaurants, cafés, winkeltjes, soms een school en natuurlijk een kerk(je).

De meest opvallende Russisch-orthodoxe kerk ligt in het 19de arrondissement. De kerk van Saint Serge (93, rue de Crimée) werd oorspronkelijk gebouwd voor Duitse arbeiders in Parijs, maar met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verdwenen die, en werd de kerk gevorderd door de Franse staat. De Russische gemeenschap kocht het gebouw in de jaren twintig. Zo kreeg de voorheen Lutherse kerk er een Russisch uienbolletje en een orthodox kruis bij, plus een kleurig houten trapportaal met schilderijen van Dmitri Stelletski, die in die jaren een iconatelier had in Parijs. Binnen is een iconostase met wel honderd iconen te vinden. Mocht de deur toevallig open zijn: het wordt gewaardeerd als dames hun hoofd bedekken, terwijl mannen het dienen te ontbloten. Wat ook op prijs wordt gesteld, zeker bij twijfel aan uw devotie, is een bijdrage aan het restauratiefonds van de kerk.

In 1928 telde Parijs meer dan honderd Russische cabarets. Dit jaar sloot zelfs de beroemde Chez Raspoutine zijn deuren en zijn er slechts twee over: Nikita (6, rue Faustin Hélie, 16de arrondissement) en La Cantine Russe (26, avenue de NewYork, 16de arrondissement). 'De gouden tijden zijn voorbij', zegt Nicolas Novikoff, die in verschillende cabarets gewerkt heeft. Inmiddels heeft hij zijn eigen restaurant, Le Zakouski (127, rue du Château, 14de arrondissement), waar het klein, gezellig en érg Russisch is. Nicolas is van de derde generatie – zijn grootouders ontvluchtten het revolutionaire >

Boven: de eerste steenlegging van de brug door tsaar Nicolaas II op 7 oktober 1896. Links: de Pont Alexandre III, een van de mooiste bruggen in Parijs.

Russisch Parijs

Als het meezit hoort u op het terras niet alleen de klanken van viool en piano, maar ook die van de balalaika

Boven: kapelletje Marie Bashkirtseff, het monument van de vroeg gestorven kunstenares. Onder: de kerk Saint Serge.

Rusland – en hij spreekt de taal nog altijd vloeiend. Zijn dochter niet. Nicolas' echtgenote is 'gewoon' Frans. 'De kring van de oude Russische emigranten is klein, maar hecht', vertelt hij. 'Als ik met een vrouw uit onze gemeenschap zou zijn getrouwd... dan had ik

het gevoel gehad mijn eigen zus te trouwen!' Ook van de derde generatie is graaf Pierre Chermetteff, telg uit wat ooit een van de rijkste families van het tsaristische Rusland was, en sinds 25 jaar directeur van Le Conservatoire Russe de Paris Serge Rachmaninoff, opgericht in 1923. Het ligt achter La Cantine Russe; als het meezit hoort u op het terras niet alleen de klanken van viool en piano, maar ook die van de balalaika.

Aan het begin van de 20ste eeuw vestigden de Russische kunstenaars van Parijs zich vooral in de wijk Montparnasse en, voor zover ze niet onder de wapenen moesten, vonden ze elkaar tijdens de Eerste Wereldoorlog in de Cantine des Artistes, die kunstenares Marie Vasilieff (1884-1957) in haar atelier aan de Avenue de la Maine (nummer 21) had geopend. Een maaltijd kostte 65 centimes (75 centimes inclusief wijn), iets waar niet alleen de Russen op afkwamen; ook Picasso was er bijvoorbeeld vaak te vinden. Tegenwoordig is het Musée de Montparnasse gevestigd in deze kleine groene oase – een minuscuul restje van het oude Montparnasse – met tijdelijke tentoonstellingen over het bruisende verleden. De werken van de oude stamgasten hangen tegenwoordig in de grotere musea.

Een laatste, treurig monument is de grafkapel van Marie Bashkirtseff (1858-1884) op het kerkhof van Passy (22, rue du Commandant Schloeing, 16de arrondissement). Bashkirtseff wilde een beroemd kunstenares worden, maar stierf kort voor haar 26ste verjaardag. Verzwakt door tuberculose schreef ze een maand voor haar dood in haar dagboek: 'Spoedig zal er niets van me over zijn... niets! [...] alsof ik nooit bestaan heb.' Haar familie maakte haar atelier na in de kapel, haar dagboeken werden uitgegeven en enkele van haar schilderijen zijn te zien in het Louvre, het Musée d'Orsay en zelfs in ons eigen Rijksmuseum. Klik voor de aardigheid eens haar naam in op internet en u zult zien dat Marie nog steeds niet vergeten is.

° Er zijn nog véél meer Russische plekken, in Parijs en elders in Frankrijk. Voor het volledige programma van het Ruslandjaar zie www.france-russie2010.fr.

° In de Hermitage aan de Amstel in Amsterdam is tot 17 september 2010 de expositie 'Matisse tot Malevich. Pioniers van de Moderne Kunst' te zien, met Franse en Russische meesterwerken uit de Hermitage van Sint-Petersburg. Veel van de getoonde werken werden begin 20ste eeuw in Parijs aangeschaft door de Russische verzamelaars Ivan Morozov en Sergei Sjtsjoekin, die zich na de revolutie in Parijs vestigden.

■ TEKST PAULINE MICHGELSEN FOTO'S MACHTELD SCHOEP